

Att tala till barn i gudstjänsten

DENNA ARTIKEL UTGÅR FRÅN föredrag som hölls under ELM-BV:s predikantdagur i mars månad 2006. Den riktar sig alltså till förkunnare, men även mer allmänt till alla i den kristna verksamheten som funderar över barnens roll och plats i den kristna gemenskapen. Det är tankar som vi på olika sätt bör tala vidare om, fundera över och praktisera. Det är svårt, spännande och utmanande. Ordet "gudstjänst" kan i de flesta fall bytas ut mot "predikan" eller "möte" eller annan kristen verksamhet där också barn finns med.

ATT TALA TILL BARN ELLER MED BARN?

"Att tala till barn" är ett svårt ämne. Bara att sätta rubrik på artikeln väcker frågor. Ska man tala *till* barn? Ska man inte tala *med* dem? Var och en som berättar något för en grupp människor, talar *till* dem. Situationen skiljer sig från samtalet, där man deltar på lika villkor och varje deltagares åsikt eller uppfattning är lika viktig. Vi menar att ett inslag som ofta förekommer – att "samtala med barnen" – inte är en helt idealisk formulering. I ett samtal med barn har alla deltagare svårt att följa "tråden" och det blir ofta konstlat. Det är ju så att den som leder samtalet vill få fram något speciellt och det är barnen inte införstådda med. De associerar ofta fritt och många kan, när man kommit fram till att Maria födde ett barn i stallet bland djuren, till exempel vilja börja berätta om sitt husdjur. Samtalet är bättre lämpat för ett annat forum än en offentlig gudstjänst.

Den som "talar *till* någon" har ett budskap och vill förmedla något. Det är också vad det är fråga om. Det hindrar naturligtvis inte att ett samtal kan ske kring det som förmedlas. Bibeln

säger att tron kommer av predikan och predikan i kraft av Kristi ord (Rom. 10:17). Gud behöver komma till tals med oss och det gör han genom sina redskap här på jorden, dem som förmedlar Ordet. När någon talar (eller predikanten och präster predikar) för vuxna, säger man inte att de talar *med* de vuxna. Likadant är det med barn. Någon anledning att formulera sig annorlunda i förhållande till barnen finns inte. Därför kan man med frimodighet säga att man talar *till* barn. Samtidigt är det viktigt att det man säger till lyssnarna inte ska vara som att "hälla vatten på en gås". Alla som har något att förmedla vill att åhörarna ska lyssna intresserat, vara uppmärksamma, förstå det som sägs och reflektera över det. Ur den synvinkeln talar alltid den som vill förmedla något också *med* dem som lyssnar. För vuxna och barn gäller alltså samma förutsättningar på denna punkt.

VAD ÄR DET ATT VARA BARN?

Hur tänker då barn? Ingen vet riktigt. Det enda man vet är att de inte tänker som vuxna. Det bästa sättet att få reda på hur de tänker är att tala med dem, att leva i – eller ta reda på vad som händer i – deras värld, att lyssna på deras musik, titta på deras TV-program och vara tillsammans med dem. För att kunna tala till barn är det viktigt att veta något om barn. Det handlar helt enkelt om att intressera sig för barnens liv. Var och en kan snappa upp något bara genom att vända ögon, öron och intresse åt rätt håll.

För att nå fram till barn är det en fördel att

känna till något om barnens, lyssnarnas förut-sättning, exempelvis om förmågan till kon-centration och abstraktion. Det går inte att ge-nerellt tala om barn i åldrarna 0–13 år. Det är nödvändigt att göra en uppdelning i mindre ål-dersgrupper, därför att olika åldrar har olika förutsättningar och behov. Några egenskaper vill vi lyfta fram:

De små barnen, 1–3 år, har ett stort rörelse-och lekbehov. De har förmågan att följa med i rörelsesånger och konkreta bilder. De vill gärna ha en förälder nära sig.

Typiskt för åldern 3–6 år är att barnen oftast inte är läskunniga, men har en stor förmåga att lära sig utantill. Sånger och ramsor fångar of-tast deras intresse. De har ett begränsat ordför-råd, men är nyfikna på språket och prövar gärna avancerade ord. De litar på vad du säger. De försöker skapa ett samband i det som sker. En vanlig kommentar är: "Varför?" Deras förmåga att koncentrera sig på muntlig förmedling under längre tid är begränsad. De är mycket konkreta i sina associationsbanor.

I åldern 7–10 år blommar barnens kreativitet ut och förmågan att ta in kunskap är mycket stor, likaså kapaciteten att lära sig utantill. De är som regel läskunniga. De har fortfarande ett stort rörelsebehov. De börjar kunna tänka ab-strakt. Ofta är barnen "pyssliga" i denna ålder.

Ett barn som är 11–13 år, kan själv beskriva omvärlden i bilder och liknelser. De kan se samband, tycker om att samtala och har ofta många tankar som ibland yttrar sig som frågor. (Den som vill fördjupa sig i dessa frågor har mycket att hämta i facklitteraturen utveck-lingspsykologi etc.)

Barnen i gudstjänsten

NÄR BARNEN "FÖLJER MED"

TILL GUDSTJÄNSTEN

"Döp dem ... och undervisa dem ..." (Matt. 28:19–20). Orden från Jesus i det vi kallar mis-sionsbefallningen känns igen. Men hur går det

konkret till att följa upp dopet med undervis-ning för barnen? I vår tradition har vi länge haft söndagsskola. Tidigare hölls söndagsskola ofta vid en annan tidpunkt än predikan, men allt mer hålls den samtidigt som predikan pågår. På andra platser är det vanligt med samlingar och predikningar där barnen "sitter med". Föräld-rarna får då säga till barnen att sitta tysta och stilla och kan ha svårt för att motivera barnen att följa med till gudstjänsten. Ett skäl som ofta framförs till barnen kanske är att "det är bra att lära sig att sitta stilla". Andra – för barnen trev-ligare – motiveringar, kan vara att få mysa i för-älderns famn, att få pyssla bredvid, eller att få en stund av lyssnande, gemenskap och närhet.

Vi tror inte det är fel att få närhet och att stil-la sig i mammas eller pappas knä en stund eller att få en stund med tyst lek med möjlighet för barnen att indirekt fånga upp ord och uttryck. Tvärtom. Det är viktigt att alla är tillsammans – speciellt i vår (segregerade) tid när tillfällena att träffas över generationsgränserna är få. Är gudstjänsten betydelsefull och viktig för mam-ma och pappa uppfattar naturligtvis barnen det. Vi ska också komma ihåg att barn lyssnar mer än vi tror. Frågan är vem som kommer ihåg mest efter en predikan – den vuxne som har suttit och tittat på predikanten hela tiden eller barnet som suttit och ritat? Man blir ofta förvå-nad över hur mycket barnen uppfattat, trots att uppmärksamheten tycktes vara någon annan-stans! Barn tycks vara mer öppna och receptiva än vi vuxna. Vilken Guds nåd! Om det kan vara så är det gott, men ibland vill inte barnen. Vad kan det bero på?

DOLDA BUDSKAP

Vi har ställt oss frågan: Skadar det barnens syn på Gud att delta i gudstjänster om deltagandet för barnens del motiveras med att man ska kun-na "sitta stilla i bänken"? Det kan vara en fråga som gnager på fler än en förälders samvete. Och hur möter man en 8–13 åring som ifrågasätter

den vuxnes motivering? Föräldrar har i stället låtit barnen stanna hemma, vilket har fått till följd att familjen blivit splittrad. Den naturliga situationen att följas åt till gudstjänst har gått förlorat. Det budskap vi då indirekt sänder ut är att predikan, eller gudstjänsten, är en angelägenhet för de vuxna.

Om vi i gudstjänsten försummar eller bortser från barnens förutsättningar och behov finns det en risk att vi oavsiktligt ger näring åt en känsla av långtråkighet och likgiltighet hos barnen. Barnet förstår inte meningen med att sitta stilla på en stol och inte förstå vad predikanten menar. Orden och begreppen kan vara för svåra för dem. Kanske valet av sånger inte heller tar tillräcklig hänsyn till barnen. Konsekvensen kan bli att mötesformerna gör att Gud och tron på honom av barnen uppfattas som ointressant, eftersom gudstjänstens utformning och innehåll kan uttrycka ointresse för barnen. Gud kan av barnen uppfattas befinna sig långt borta från barnens liv och vardag. Intrycket kan bli att Gud inte förstår mig som barn eller inte bryr sig om mig. Det är verkligen en hemsk tanke, om det är så att vi ger barnen intryck som blir till hinder i stället för till hjälp för barnen att lära känna Gud.

Hur kan vi då, utifrån det vi har, möta barnens behov och intresse? Det blir för oss en angelägen fråga: Vi vill ju att barnen ska uppleva att gudstjänsten är givande och glädjefylld – både i undervisning och gemenskap. En fråga som vi därför bör fundera över är hur både undervisningen och gudstjänstens upplägg bättre kan möta barnen som barn.

Vi tänker att vi alla har en längtan efter att gudstjänsten ska vara till för alla. Det är bra när hela familjen tillsammans får fira gudstjänst – en plats där barn, tonåringar och vuxna tillsammans får möta Gud. Målet måste vara att stor som liten ska känna sig välkommen, bli uppmärksammas och få något med sig i vardagen.

DELAKTIGHET I GUDSTJÄNSTEN

Det finns olika sätt att underlätta för barnen och göra dem mer delaktiga i en gudstjänst. Barnen (liksom de vuxna) behöver bli sedda och bekräftade. Det är så Jesus möter barnen när lärjungarna vill mota bort dem (Matt. 18:15–17). Vi bör behandla dem likadant som Jesus.

Sedda: Barnen bör ha en given plats i missionshuset, bli välkomnade, tilltalade och bemötta med kärleksfulla kommentarer. De små barnen behöver ett ställe där de kan vara, utan att de hindrar eller stör andra grupper som lyssnar. De halvstora barnen kan få konkreta uppgifter som att tända ljus, dela ut sångböcker, ta upp kollekt och hjälpa till vid textläsning.

Bekräftade: Barnen behöver bli accepterade med sina förutsättningar, få möjlighet att delta efter sin förmåga och bli uppmuntrade i sitt deltagande.

Om predikan riktar sig till de vuxna, kan inramningen, sången och bibelläsningen, vända sig till barnen och fånga in deras uppmärksamhet. Barnen kan sedan få pyssla och måla medan undervisningen vänder sig till de äldre.

Även om predikanten talar till de vuxna under en gudstjänst, kan predikan beröra barnen på olika sätt:

- Predikan kan inledas med en kort avdelning till barnen för att sedan rikta sig till de vuxna.
- Predikan kan innehålla inslag av sånger som barnen kan delta i.
- Predikan kan belysas med konkreta bilder eller saker.

Det kan vara svårt för talaren som är kallad till platsen att veta vilka förutsättningar som finns just där. Därför är kontakten mellan förening och den kallade talaren viktig.

Hur talar man till barn?

Hur talar man till barn? Det första är att man måste ta hänsyn till att det är barn som lyssnar

eller är målgrupp för ett budskap. Man måste välja ett språk avpassat efter målgruppen. Vad är då ett målgruppsorienterat språk? Vi har definierat det som "ett språk anpassat till målgruppen med exempel tagna från dennas referensram". Tillämpat på barn betyder det ett vardagligt språk med bilder och exempel från barnets vardag. Barnen bör känna igen sig i exemplen. Talaren behöver också lägga sig på rätt abstraktionsnivå.

En bild kan hjälpa oss att förstå vikten av att undervisa pedagogiskt. Vi kan tänka på två olika kärl som ska fyllas med vatten. Det gäller att välja ett lämpligt redskap att fylla med. Ett första kärl är en burk med vid, öppen mynning. Ett andra kärl liknar en flaska med trång, smal hals. För att fylla det sistnämnda kärlet måste man vara mer försiktig och använda ett redskap som man kan hålla i en fin stråle för att lyckas. Vattnet symboliserar här Guds livgivande ord som bärs ut av den som undervisar. Vattenbäraren får anpassa sig efter kärlet. Att undervisa pedagogiskt handlar om att hålla upp vattnet efter kärlets förutsättningar.

GUDS ELLER MITT VERK?

Homiletik (predikokonst) och pedagogik är viktiga ämnen när det gäller att undervisa och att tala till barn. Ofta tänker vi gärna att det ska vara så speciellt, extra eller trendigt när det gäller undervisning av barn. Det behöver det inte alls vara. Vi brottas ibland med frågor: Kan det inte bli för bra? Tar man inte bort Guds möjligheter att verka när man som talare försöker övertyga genom sitt eget framförande? Är det inte bara Andens verk att någon väcks till tro eller blir fördjupad i tron på Herren Jesus? Kan man inte i sitt försök att anpassa sig efter lyssnaren stå i vägen för Guds Ande?

Man kan stå i vägen för Guds Ande på många olika sätt, men man kan inte ställa insikter i pedagogik och Andens verk mot varandra. Vi tänker kanske gärna på Guds och

mitt verk som en linje, där Guds Ande finns på ena sidan och pedagogiken på den andra.

Andens verk Pedagogiken

Ställer man dem i motsats till varandra blir konsekvensen att ju mindre pedagogisk man är, desto större möjligheter får Guds Ande att verka. Det är en orimlig tanke. Påståendena kan inte ställas mot varandra.

Det är helt och hållet Andens verk när någon kommer till tro eller när Guds ord öppnar sig för lyssnaren. Om man som förmedlare tar något av den äran som är Guds, är det en synd. Där kan förmedlaren varken göra till eller från. Men uppdraget att på bästa sätt föra fram det till lyssnaren är undervisarens uppgift. Slarvar man där, slarvar man i sin uppgift och det är också en synd. Man behöver träna och förkovra sig i sin uppgift och göra det allra bästa av den – annat skulle strida mot förvaltarskapstanken i Bibeln. Gud ger växten, vi är satta att plantera och vattna (1 Kor. 3:5–9) och att göra det på bästa sätt. Att jämföra planterandet, vattandet och växandet är väldigt belysande.

Det kan illustreras så här:

Pedagogik
Andens verk

Låt därför Anden och pedagogiken få gå hand i hand! Sen är det en helt annan sak att Gud kan tala genom den enklaste handling och det fattaste vittnesbörd, så att han blir synlig och människor kommer till tro. För Gud är ingenting omöjligt.

Några praktiska råd till den som ska tala till barn

EGEN TEXTFÖRBEREDELSE

Som vid all förkunnelser är den egna förberedelsen mycket väsentlig. Att förbereda för att tala till vuxna eller till barn skiljer sig inte åt i det avseendet. De tre nyckelorden är: be, studera och sök huvudpoäng.

BE

Det är viktigt att be att Gud öppnar – förklarar och gör angeläget – sitt ord både för dig och för barnen. Gud känner dina åhörare och Anden vill leda dig att tala till dem.

STUDERA TEXTEN

Det är värdefullt att läsa texten flera gånger – gärna i en barnbibel. Arbeta med texten och låt den mogna. En text kan angripas exempelvis på följande sätt:

Betrakta berättelsen som ett filmmanus. Gå med i berättelsen, lyssna, lukta, se. Läsning av exempelvis Bo Giertz bok "Med egna ögon" kan ge vägledning och inspiration.

Leta efter verben (som anger händelseförloppet), adjektiven (som beskriver situationen) och substantiven (som berättar vilka som är med och vad som finns).

Undersök vad substantiven står för. (Hur såg ett nät ut på Jesu tid? Vilka signaler ger det till andra människor att någon har råd med en purpurfärgad mantel?)

Stanna upp inför ovanliga uttryck som "barmhärtig", "förlösa", "födas på nytt".

Låt texten landa i det egna hjärtat. Förkunseln ska gå från hjärta till hjärta.

SÖK EN HUVUDPOÄNG I TEXTEN

För barn är det lättare att koncentrera sig på en poäng än flera. Barnledarens frestelse kan ligga i att hoppa över de två ovan nämnda grundläggande punkterna, att be och studera bibeltexten och att i stället gå direkt på hur texten kan gestaltas och tillämpas. Predikantens frestelse är kanske att oro sig över vad folk ska säga om man gör sådant man inte brukar, eller talar på ett sätt som avviker från vad de vuxna förväntar sig och därför inte vågar gå vidare till framförandet och tillämpningen av texten.

FÖRBEREDELSE AV FRAMFÖRANDET

Det första steget är att fundera på hur man på bästa sätt (genom språk, formuleringar och bilder) kan framföra textens huvudpoäng till just dem som man talar till. Till vilken åldersgrupp riktar jag mig? Vilka är barnens förutsättningar? Hur reagerar ett barn på texten? Vilka frågor väcker den? Låt svaret på dessa frågor vägleda i uppläggningsen av undervisningen. Ett förslag till upplägg är följande.

1. Utgå från en bibelberättelse eller annan bibeltext. Berätta eller läs den med inlevelse.

Berätta dynamiskt. Använd röstens dramatiska, med olika styrka, pauser, tonfall, dialekter. Det kan vara effektivt att genom en paus samla åhörarnas uppmärksamhet och till och med höja koncentrationen. Detsamma kan uppnås genom en viskning. En rörelse fångar barnens uppmärksamhet, medveten som omedveten. Det är därför en fördel att använda eventuella rörelser medvetet och att försöka arbeta bort omedvetna rörelsemönster. Använd gärna rummet, peka på konkreta saker!

2. Förklara uttryck och situationer som är av avgörande betydelse för huvudpoängen.

När man kommer till ett ord eller begrepp som inte är vardagligt, kan man välja ett av två handlingsalternativ: Man kan byta ut det eller förklara det. Det finns många ord och begrepp som måste finnas med. De hör till bibelns terminologi (nåd, förlåtelse, tro, frälsning). Vilka av dessa ord som behöver en djupare förklaring beror på barnens ålder och förkunskap.

Vissa handlingsmönster i berättelserna hör ihop med kulturen. De bör förklaras. Det är bra att använda berättelser och bilder som ligger nära barnens vardag. De kan vara olika svåra att förstå. Barnets glädje över att se sitt husdjur göra konst eller att kela med det kan vara en spegel av Guds glädje över oss. Den känslan känns lättare igen av det yngre barnet. Att själv

identifiera sig med en sak är de lite äldre barnen bättre på. En sådan svårare bild för barnen att förstå är: "Du är som ett strå som vajar i vinden." Det är inte självupplevt. Scener ur Narnia-berättelserna, som har allegorisk karaktär, är också svåra att förstå om inte barnen är lite äldre.

3. *Berätta huvudpoängen med tillämpning*

Låt huvudpoängen bli tydlig. Det kan till exempel göras genom en berättelse. En berättelse har ju ofta det positiva med sig att den fångar uppmärksamheten. Det är viktigt att berättelsen tydligt kopplas ihop med bibeltexten så att fokuseringen blir riktig och leder till en förstärkning av bibeltexten. Kanske går det att hitta en konkret situation som barnen känner igen sig i. Det självupplevda hos den som undervisar är en stor tillgång att använda sig av. Den som delar med sig av sin egen tro kan få dem som lyssnar att förstå att Gud lever och finns i vardagen hos den som talar.

4. *Sammanfatta*

För de lite äldre barnen och de vuxna är det alltid bra att få en kort repetition på vilka de centrala punkterna var. Kanske kan de summeras i ett par kom-i-håg-meningar eller en minnesvers – gärna med projektor eller skrivna punkter.

5. *Be*

Det är gott att få avsluta med en kort och enkel bön med egna ord utifrån din undervisnings huvudpoäng. Bönen kan framföras med en förväntan på att barnen i sitt inre ber med. Det kan underlätta för dem att förklara att de får säga "amen" högt tillsammans med förebedjaren efter bönen, om de håller med och vill instämma i bönen. I en mindre grupp kan man låta barnen ge förslag på "tackböner" eller "hjälpböner". "Vad kan vi be om nu när vi hört det här?" Låt barnen formulera en kort bön,

skriv upp den på blädderblock eller repetera den korta bönen och be sedan bönen tillsammans.

ÖVA FRAMFÖRANDET

En sak som är viktigare när det gäller att tala till barn jämfört med att tala till vuxna, tror vi är kontakten mellan den som talar och dem som lyssnar. Det är väsentligt att söka ögonkontakt, inte stå för långt ifrån och låta barnen vara med på olika sätt. Barnen behöver den kontakten. Det kan vara bättre att ha stolpar eller "fusklappar" än ett detaljskrivet manus. Det är då lättare att fokusera på huvudpoängen och framförandet. Genom att öva på det man vill säga, flyter talet betydligt bättre. Man kan hålla tempot uppe och så behålla barnens uppmärksamhet.

Förutom det som nämnts ovan, kan man också använda sig av stickfrågor med möjlighet till öppna svar. "Känner ni igen det?" "Hänger ni med?" Hur kände han sig, tror du?" Vi tror däremot man ska undvika att ställa kunskapsfrågor, eftersom det gör att vissa som inte kan så mycket, känner sig väldigt utanför. Som församling är vi inte heller där för att vi har kunskap om den kristna tron och Bibeln.

SPÄNNANDE ATT STÅ I GUDS TJÄNST

Vi kan ha en benägenhet att se och fastna i det som är jobbigt, svårt och mödosamt. Så kan det vara också i våra kallelser och uppgifter. Vi har Bibelns ord på att Gud är långt mer angelägen än vad vi någonsin kan bli att återuppta kontakten med och att rädda människan. Hans kärlek till oss är oändlig och outgrundlig. Vi får lämna över våra bekymmer och bördor till honom, låta honom vara den han är och sedan ställa oss till hans förfogande. Det är spännande att vara i Guds tjänst! Låt oss be om att få det perspektivet.

KRISTINA RUNESON OCH BODIL MÅNSSON

Barnverksamhetsinspiratörer, ELM Syd